

Frågor om nödvärn och nödvärnsexcess.

2009:25

Nacka tingsrätt

Allmän åklagare väckte åtal vid Nacka tingsrätt mot J.H. för grov misshandel enligt 3 kap. 6 § BrB med följande gärningspåstående.

J.H. har den 15 februari 2005 på Solstickevägen 7 på Ingarö i Värmdö kommun med en hammare som tillhygge tilldelat S.W. ett flertal slag i huvudet.

Våldet har för S.W. medfört livsfara. Han har fått ett flertal brott och 22 sårskador i ansiktet och huvudet, vilket medfört blödningar och infektion i hjärna och hjärnhinnor samt svullnad av höger hjärnhalva och förskjutning av hjärnan. Fram till den 17 maj 2005 har han opererats tolv gånger och måste troligen opereras ytterligare. På högra ögat har han blivit blind och ögat har måst opereras bort. Det trauma han utsatts för har även lett till epilepsi och kraftiga kognitiva funktionsnedsättningar.

Brottet är grovt då S.W. utsatts för livsfara och tillfogats svår kroppsskada med bestående men.

S.W. yrkade skadestånd.

Tingsrätten (ordförande rådmannen *Yvonne Hållstrand*) anförde följande i dom den 23 januari 2007.

DOMSKÄL

J.H. har medgett de faktiska omständigheterna men har bestritt ansvar. Som grund för detta har han åberopat rätt till nödvärn eftersom han varit utsatt för ett påbörjat angrepp från S.W:s sida. Gärningen har inte varit uppenbart oförsvarlig. Han har också åberopat nöd eftersom han avvärjt en fara som hotat hans barns liv och hälsa. Gärningen har inte varit oförsvarlig. I vart fall har han svårligen kunnat besinna sig. Såsom förmildrande omständigheter har han åberopat 29 kap. 3 § p. 1, 2 och 5 i BrB.

235

J.H. har bestritt skadeståndsskyldighet. Yrkade kostnader har vitsordats som skäligen i och för sig. Han har yrkat jämkning av skadestånd pga. medvållande.

— — —.

Utredningen i tingsrätten

På åklagarens begäran har vittnesförhör ägt rum med polisassistenten A.D. och polisinspektören P.D. På J.H:s begäran har vittnesförhör ägt rum med J.G., U.H., M.B. och S.A. Parterna har åberopat skriftlig bevisning.

Åklagaren har sakframställningsvis uppgett bl.a. följande. J.H. och S.W. bor ca 200 m från varandra. J.H. måste passera S.W:s fastighet för att komma till sin fastighet. S.W. har haft en del kontroverser med andra grannar, bl.a. dömdes han år 2004 för ofredande, olaga hot och överträdelse av besöksförbud. Hans kontakt med J.H. har inte varit problemfri men hade intill februari 2005 inte lett till annat än verbala meningsskiljaktigheter. Den 14 februari

2005 gjorde J.H. en polisanmälan mot S.W. för misshandel som ägt rum samma dag. Påföljande dag körde S.W. sin traktor upp på J.H:s fastighet. Där ägde sedan den åtalade misshandeln rum. S.W. fick mycket svåra och bestående skador. Av den anledningen har inte något åtal väckts mot honom för misshandeln den 14 februari 2005.

De hörda personerna har uppgett i huvudsak följande.

S.W.: Han irriterades av att J.H. förde oväsen på sin tomt genom att spika på huset men det var inga direkta konflikter mellan dem. Den 15 februari 2005 körde han sin traktor till J.H. för att tala med denne om ett fel på gasreglaget. Såvitt han minns var det inga hårda ord mellan dem. Han blev slagen av J.H. och har därefter inga minnesbilder. Han låg på sjukhus till den 12 augusti 2005. De skador han fått av misshandeln har lett till att han inte klarar sig mer än någon timme utan hjälp. Han har kronisk värk. Han har inget minne av vad som hände den 14 februari 2005 annat än att J.H. försökte riva av honom kläderna.

J.H.: Innan han och hans familj flyttade till Ingarö år 1998 blev de varnade för S.W. eftersom denne trakasserade och hotade sina grannar. De behandlade därför S.W. varsamt och tålde att han skrek och skällde om olika saker. Han var inte rädd för S.W. Den 14 februari 2005 hände dock något som fick honom att helt ändra uppfattning om S.W. Från att ha varit en person som bråkade verbalt blev S.W. nu en som försökte ta ihjäl honom. Han hade stått ute på vägen och talat med några grannar när S.W. kom utrusande, krävde skadestånd av en granne och angrep denne fysiskt. Han försökte lugna ner S.W. men fick då ett knytnävsslag i ansiktet så att han for i backen. Han tog tag i S.W:s kläder för att hindra denne att fortsätta slå men S.W. lyckades ta sig loss och försvann hem. Efter ett tag kom S.W. tillbaka och angrep honom med kniv men genom att grannen skrek en varning lyckades han komma undan. Polis tillkallades men det ledde inte till några åtgärder mot S.W. Han var helt

236

chockad och insåg att de inte kunde bo kvar. Dagen därpå följde han barnen till bussen som en försiktighetsåtgärd. En vän, S.A. kom och det var meningen att de skulle till varvet och arbeta med båten men det blev mest tal om vad som hänt dagen innan. Han hämtade barnen vid skolan, också av försiktighetsskäl. Vid 15.30-tiden hörde han att en traktor körde upp till huset. Det var S.W., som parkerade traktorn precis utanför ytterdörren. S.W. skrek åt honom att inte komma ut för då skulle han (S.W.) köra över honom. Han tänkte ringa polisen men så stängde S.W. av motorn och började gå nerför backen. Han gick ut och skrek åt S.W. att inte lämna traktorn där. S.W. skrek till svar "Jag ska fixa dig och dina ungar". Han har efteråt förstått att S.W. lämnade traktorn där för att locka ut honom. Han gick efter S.W. som kastade av sig mössa och vantar såsom en inbjudan till slagsmål. S.W. tog upp en mobiltelefon och sade sig ha ringt polacker, som skulle ta ihjäl honom och hans familj. Samtidigt stack S.W. upp mobilen i ansiktet på honom och sade "Du kan prata med dom själv". Han slog till med armen så att mobilen for iväg. Då slet S.W. fram en kniv och skrek "Jag ska sprätta upp dig och ungarna". Han backade och värjde sig med handen som träffades av kniven. Han fick fram en hammare som han haft i bakfickan. Han slog mot S.W. och skrek åt denne att släppa kniven. Det var inte slag med full kraft. S.W. satte sig. Han sprang till huset och förvissade sig om att barnen var inne. De var upprörda och grät. Han bad sonen att ringa polisen och sprang ut igen. Han var förvirrad och sprang fram och tillbaka. Han stod i närheten av garaget och försökte ringa polisen. S.W. hade rest sig och raglade runt samt kom råmande emot honom med ny kraft. Han upplevde det som att S.W. fortfarande hade kniven i handen och han tog nu i mera med hammaren mot S.W. Han vet inte hur många slag han utdelade. S.W. blev liggande. Då kom polisen.

A.D.: Han och kollegan larmades den 15 februari 2005 i anledning av bråk mellan grannar på den i målet aktuella adressen. Det hade varit bråk även dagen innan. På platsen möttes de av J.H. som hade en hammare i handen och var i chocktillstånd. J.H. var i det närmaste okontakbar men kunde till slut förmedla att grannen hotat honom med kniv. J.H. hade blod på handen. Det såg ut som en avvärjningsskada.

P.D.: Hon tog hand om den skadade grannen (S.W.) som blödde kraftigt. Trots att S.W. var allvarligt skadad uppträdde han aggressivt och ville ta sig därifrån. Barnen som var i huset var ledsna och chockade. De sade att de blivit hotade.

J.G.: Den 14 februari 2005 stod han och talade med några grannar, däribland J.H., när S.W. kom och började ge sig på en av grannarna. J.H. tog tag i S.W. för att denne skulle lugna sig och fick en smäll av S.W. J.H. drog upp S.W:s tröja över dennes huvud men S.W. gled ur tröjan och sprang hem. S.W:s fru kom ut och skulle hämta tröjan. S.W. kom efter med ena handen bakom ryggen, slet plötsligt fram en kniv och rusade mot J.H. Genom att han tog tag i J.H. undkom denne. De var chockade och livrädda efteråt. J.H. ville inte gå förbi S.W:s tomt utan fick skjuts hem av polisen.

U.H.: S.W. ringde till henne på arbetet den 14 februari 2005 och påstod att hennes man, J.H., slagit honom. Hon förstod att det var precis tvärtom och blev orolig. S.W. sade att han skulle förstöra hennes liv och anmäla henne till

237

allehanda myndigheter. När hon kom hem var polisen där. Polisen åkte sedan iväg utan att ta med sig S.W., vilket fick dem att känna sig helt utlämnade. De kunde inte sova på natten av rädsla för vad S.W. kunde ta sig till nu när spärrarna släppt helt.

M.B.: Han bor i samma område som J.H. och var på väg i bil till Ingarö på kvällen den 14 februari 2005. Då ringde J.H. och berättade om knivhot från en granne. J.H. var väldigt rädd och ville att han skulle kontakta en bekant som var polis och medlare i grannkonflikter, vilket han lovade göra. När han var på väg hem påföljande eftermiddag blev han omkörd av en polisbil. Han följde efter och polisen åkte hem till J.H. Denne satt i en snödriva utanför huset med en skada på handen och verkade djupt chockad och rädd.

S.A. har uppgett att J.H. ringt honom på kvällen den 14 februari 2005 och berättat om grannens knivhot. J.H. var rädd och talade mycket om händelsen påföljande dag när de träffades.

Domskäl

Av utredningen framgår att J.H. uppsåtligen utdelat slag med en hammare mot S.W:s huvud och ansikte så att de allvarliga skador uppkommit som åklagaren redogjort för i sin gärningsbeskrivning.

Tingsrätten har att pröva om de ansvarsbefriande omständigheter föreligger som J.H. gjort gällande. Han har hävdatt att han begått gärningen i nödvärn eller nöd och att i vart fall reglerna om nödvärns- och nödexcess är tillämpliga.

I 24 kap. 1 § 1 st. BrB stadgas att en gärning som någon begår i nödvärn utgör brott endast om den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig. Enligt 24 kap. 6 § BrB kan den som brukar mer våld än som är medgivet genom bestämmelserna om bl.a. nödvärn befrias från ansvar om han svårigen kunnat besinna sig.

Åklagaren har bevisbördan för att nödvärn inte förelegat, liksom att nödvärnsrätten överskridits.

Det finns inga vittnen till händelsen utanför J.H:s hus den 15 februari 2005. S.W. har inte något minne av att det uppstått någon konflikt mellan honom och J.H. och har inte kunnat ge några detaljer om hur han skadats.

J.H:s uppgifter om vad som förevarit skall godtas om de inte motbevisas eller är uppenbart oriktiga. Han har berättat huvudsakligen i överensstämmelse med vad han sagt i den videofilmade rekonstruktion av

händelseförloppet som gjorts med honom den 14 november 2005. Hans svar på frågor från åklagaren, målsägandebiträdet och försvararen har också överensstämt i stort sett med vad han uppgett vid rekonstruktionen. Enligt polisens undersökning på brottsplatsen har en kniv hittats på uppfarten ca 28 m från huset och S.W:s mobiltelefon under en gran. Vittnet A.D. har noterat en avvärjningsskada på J.H:s hand. Dessa omständigheter stöder J.H:s uppgifter. Till detta kommer vittnesmålet från J.G. om händelsen dagen innan, som visar att S.W. inte var främmande för att göra utfall med kniv. Vid en samlad bedömning finner tingsrätten att J.H:s uppgifter om händelseförloppet skall godtas.

238

S.W. har således gått till angrepp mot J.H. med kniv. J.H. har då haft rätt till nödvärn. Att värja sig med en hammare mot ett överraskande knivangrepp kan inte anses uppenbart oförsvarligt i och för sig. I detta fall har slagen träffat S.W. i huvudet, vilket gör att man enligt tingsrättens mening närmar sig gränsen för vad som är uppenbart oförsvarligt. Då slagen emellertid inte utdelats med full kraft och då det inte är visat att merparten av S.W:s skador uppkommit vid detta tillfälle anser tingsrätten att J.H:s gärning i detta skede inte är en brottslig handling.

Därefter har J.H. i ett förvirrat tillstånd sprungit mellan huset och S.W., som satt blödande på marken. J.H. har befunnit sig i närheten av garaget när han ringt polisen. Då har S.W. gått till anfall igen. J.H. har haft uppfattningen att S.W. fortfarande hade kniven i handen. Det är inte utrett hur det förhållit sig med detta. J.H:s uppfattning får dock godtas som skäl för honom att möta angreppet med hammaren. J.H. har uppgett att S.W. raglade omkring, vilket talar för att han var medveten om att S.W. påverkats av slagen i huvudet. Trots detta har han nu tilldelat S.W. kraftigare slag, alla mot huvudet. Det kan antas att flertalet av S.W:s allvarliga skador uppkommit nu. Gärningen har i denna del varit uppenbart oförsvarlig.

Frågan är då om omständigheterna har varit sådana att J.H. svårligen kunnat besinna sig. Även om det första angreppet från S.W. kommit överraskande för J.H. och han därför bemött det mer eller mindre reflexmässigt genom att slå S.W. i huvudet har det därefter gått viss tid innan S.W. rest sig och börjat ragla omkring. J.H. har då haft tid att överväga vad han borde göra om S.W. gick till nytt angrepp, t.ex. slå mot andra kroppsdelar än huvudet. Hans sinnestillstånd vid tillfället kan ha inverkat på hans möjligheter att göra en riktig bedömning. Svårigheterna har dock enligt tingsrättens mening inte varit så stora att de motiverar strafffrihet. Däremot får de betydelse vid bedömningen av gärningens straffvärde.

Sammanfattningsvis skall J.H. dömas för grov misshandel. Gärningen i sig är mycket allvarlig och hade föranlett ett mångårigt fängelsestraff om det rört sig om en oprovocerad misshandel. Trots att förhållandena är speciella i detta fall kan J.H. inte undgå fängelsestraff. Påföljden skall bestämmas till fängelse ett år, varvid hänsyn tagits till bestämmelserna om nödvärn.

Skadestånd

Tingsrättens bedömning i ansvarsdelen medför att jämkning skall ske av skadeståndet, eftersom J.H. inte gjort sig skyldig till brott i inledningsskedet. En skälig ersättning för kränkning, 60 000 kr, skall jämkas med en tredjedel. Samma sak gäller för sveda och värk samt kostnader. De yrkade beloppen i dessa delar är skäliga i och för sig. Någon jämkning i övrigt skall inte ske.

DOMSLUT

Tingsrätten dömde J.H. för grov misshandel enligt 3 kap. 6 § BrB till fängelse ett år, varvid 24 kap. 1 § och 29 kap. 3 § första stycket 5 BrB

åberopades. J.H. förpliktades att utge skadestånd till S.W. med 79 225 kr jämte ränta.

Svea hovrätt

J.H. överklagade i Svea hovrätt och yrkade att han skulle frikännas från ansvar för grov misshandel och befrias från skadeståndsskyldighet eller i vart fall att skadeståndsskyldigheten skulle jämkas till 0 kr. I andra hand yrkade han att påföljden skulle bestämmas till villkorlig dom eventuellt i förening med samhällstjänst.

Åklagaren överklagade och yrkade att straffet skulle skärpas.

Även S.W. överklagade och yrkade att straffet skulle skärpas och att han skulle tillerkännas skadestånd i enlighet med sitt yrkande vid tingsrätten.

Parterna bestred motparts ändringsyrkanden.

Hovrätten (hovrättslagmannen *Göran Ewerlöf*, hovrättsrådet *Ingela Halvorsen* och tf. hovrättsassessorn *Helena Lindén* samt två nämndemen) anförde följande i dom den 14 april 2008.

HOVRÄTTENS DOMSKÄL

S.W., J.H. och U.H. har hörts på nytt i hovrätten. De har vid förhören i hovrätten lämnat berättelser som väsentligen stämmer överens med vad som antecknats i tingsrättens dom.

Vittnesförhören med A.D., P.D., J.G., M.B och S.A. har spelats upp från band.

Som nytt vittne i hovrätten har C.W. hörts på J.H:s begäran. Han har uppgett i huvudsak följande. Han är psykolog och har forskat i bland annat ämnet kris- och stresshantering. Enligt hans bedömning har J.H. befunnit sig i en allvarlig hotsituation som kan antas ha medfört en mycket hög stressnivå. Han anser att det är rimligt att anta att J.H. i denna situation inte har kunnat besinna sig.

Åklagaren och J.H. har åberopat samma skriftliga bevisning som vid tingsrätten.

Vad som förekommit i hovrätten ger inte anledning till någon annan bedömning i skuldfrågan än den tingsrätten har gjort, även med beaktande av de uppgifter som C.W. har lämnat. På de skäl som tingsrätten har anført i sin dom skall J.H. således dömas för grov misshandel. Även när det gäller val av påföljd, straffmätning och skadestånd instämmer hovrätten i tingsrättens bedömning. Skadeståndsbeloppet i tingsrättens domslut är felräknat och tingsrättens dom ska ändras i enlighet härmed. I övrigt ska tingsrättens dom fastställas i sin helhet.

HOVRÄTTENS DOMSLUT

Hovrätten ändrade tingsrättens dom endast på så sätt att hovrätten bestämde skadeståndet som J.H. skulle betala till S.W. till 78 830 kr jämte ränta.

Högsta domstolen

J.H. överklagade och yrkade att åtalet och skadeståndsyrkandet skulle ogillas.

Riksåklagaren och S.W., som biträdde åtalet, bestred ändring.

Målet avgjordes efter huvudförhandling.

HD (justitieråden *Gertrud Lennander, Dag Victor, Severin Blomstrand* och *Anna Skarhed*) meddelade den 6 maj 2009 följande dom.

DOMSKÄL

J.H. har enligt åtalet gjort sig skyldig till grov misshandel genom att han med en hammare som tillhygge uppsåtligen har tilldelat S.W. ett flertal slag i huvudet på ett sätt som medfört livsfara och synnerligen allvarliga skador.

J.H. har medgett de faktiska omständigheterna. Han har dock bestritt ansvar på den grunden att gärningen begåtts i nödvärn och inte varit uppenbart oförsvarlig med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt (24 kap. 1 § BrB). För det fall att det skulle anses att han gjort mer än vad som är medgivet enligt bestämmelsen om nödvärn har han gjort gällande att han ändå skall vara fri från ansvar, eftersom omständigheterna varit sådana att han svårigen kunnat besinna sig (24 kap. 6 § BrB).

Riksåklagaren har vitsordat att J.H. varit utsatt för ett brottsligt angrepp och haft rätt till nödvärn. Han har emellertid gjort gällande att J.H. gjort mer än vad som är medgivet enligt bestämmelsen om nödvärn och att omständigheterna inte har varit sådana att denne svårigen kunnat besinna sig.

När någon framställer en invändning om nödvärn har åklagaren bevisbördan för att rätt till nödvärn inte föreligger. Vad som krävs av åklagaren är att han förebringar så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad (jfr t.ex. NJA 2005 s. 237). Detta gäller inte endast i förhållande till frågan om rätten till nödvärn som sådan utan också i förhållande till de närmare uppgifter som den tilltalade lämnar om beskaffenheten av det angrepp som han påstår sig ha varit utsatt för. Tilläggas bör att även om åklagaren framlägger bevisning som gör att sådana uppgifter som den tilltalade lämnat framstår som ogrundade kan ansvar för uppsåtligt brott ändå vara uteslutet på den grunden att den tilltalade, om än felaktigt, utgått från att förhållandena var som han uppgett. Däremot kan i sådana fall ansvar för oaktsam brottslighet aktualiseras.

J.H. har berättat att S.W. riktat upprepade angrepp mot honom med kniv. Han minns inte om han såg att S.W. hade en kniv också vid det sista av angreppen mot honom men i vart fall utgick han från att S.W. också då angrep med kniv. Åklagaren har godtagit att bedömningen skall göras med utgångspunkt i de uppgifter som J.H. lämnat om det faktiska händelseförloppet. Han har inte gjort gällande att J.H. av oaktsamhet misstagit sig beträffande S.W:s knivnehav vid det sista angreppet.

241

Bedömningen av om en gärning som begåtts i nödvärn skall anses ha varit tillåten, eller med andra ord inte uppenbart oförsvarlig, innefattar två moment. En förutsättning för att gärningen skall anses tillåten är att det inte föreläggat ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotat genom angreppet. För att gärningen skall anses tillåten krävs dessutom att det våld som använts inte står i klar disproportion till vad som erfordrats för att avvärja den hotande faran. (Jfr NJA II 1962 s. 344 ff. och NJA 2005 s. 237.)

Det är klarlagt att J.H. använt mycket grovt våld som i sig varit livsfarligt. Sådant våld kan vara tillåtet om också det brottsliga angrepp som våldet riktat sig mot varit livshotande. Av utredningen framgår att J.H. i vart fall uppfattat det som att han var utsatt för ett direkt livshotande angrepp. Sett enbart utifrån kravet att det inte får föreligga ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotat genom angreppet kan J.H:s gärning därför inte anses ha varit uppenbart oförsvarlig.

Frågan är under sådana förhållanden om gärningen ändå måste anses ha varit uppenbart oförsvarlig därför att det skulle ha varit möjligt att avvärja angreppet utan att tillgripa våld i den omfattning som J.H. gjorde. Vid den bedömningen skall beaktas att det, även om några närmare tidsuppgifter inte varit möjliga att fastställa, varit fråga om ett relativt utdraget händelseförlopp. Av J.H:s egna uppgifter framgår också att S.W. efter ett tag raglade runt och rörde sig konstigt. Det kan inte antas annat än att S.W. då var så påverkad av de redan utdelade hammarslagen att det skulle ha varit möjligt att avvärja vidare angrepp med mindre ingripande våld. J.H. utdelade emellertid enligt egen uppgift i detta skede ytterligare och hårdare slag mot S.W:s huvud. Han måste med hänsyn härtill anses ha använt våld i en omfattning som varit uppenbart oförsvarlig (jfr NJA 1990 s. 210 och 2005 s. 237).

J.H. har alltså brukat mer våld än vad som är tillåtet enligt bestämmelserna om nödvärn. Enligt bestämmelsen i 24 kap. 6 § BrB om s.k. excess skall han trots detta inte dömas till ansvar om gärningen är att bedöma som ursäktlig med hänsyn till att omständigheterna vid gärningen varit sådana att han svårligen kunnat besinna sig. Av 29 kap. 3 § första stycket 5 BrB framgår att även om gärningen inte skulle vara fri från ansvar på den grunden skall nödvärnsrätten beaktas som en förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet.

Uttrycket "svårligen kunde besinna sig" får, såvitt gäller nödvärnsexcess, anses ta sikte på den angripnes förmåga att i den konkreta situationen anpassa sitt handlande efter vad som kan anses tillåtet enligt bestämmelsen om nödvärn. Har han gjort mer än vad som är medgivet kan detta ändå vara ursäktat med hänsyn till exempelvis att det inte funnits tid för eftertanke eller att den angripne varit så rädd eller panikslagen att han inte förmått att kontrollera sitt handlande (jfr 29 kap. 3 § första stycket 2 BrB).

242

Händelseförloppet i det nu aktuella fallet har inte varit så snabbt att J.H:s handlande skulle kunna anses ursäktligt på den grunden att det skulle ha saknats tid för eftertanke. Frågan blir under sådana förhållanden närmast om J.H. under händelsen på grund av rädsla befunnit sig i ett sådant psykiskt tillstånd att det inte kunnat begäras av honom att han skulle förmå att anpassa sitt handlande efter vad som kan anses tillåtet enligt bestämmelsen om nödvärn. Härvid skall beaktas att hans handlande inte ansetts uppenbart oförsvarligt på den grunden att det förelegat ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotat genom angreppet utan därför att det våld som använts inte stått i proportion till vad som erfordrats för att avvärja den hotande faran. Det har inte heller gjorts gällande att J.H. haft annat syfte än att avvärja det angrepp som riktats mot honom.

J.H. var när den i målet aktuella händelsen inträffade drygt 40 år. Han var då och är fortfarande ostraffad. Han har, utan att några invändningar framförts mot detta, i målet betecknats som en fridens man. S.W. hade däremot när händelsen inträffade ett dokumenterat förflutet med inte endast omfattande kontroverser med grannar utan också anmälningar och domar avseende hot och våld.

J.H. har berättat att han under lång tid sökt, och lyckats, att upprätthålla fredliga relationer med S.W. Dagen före den i målet aktuella händelsen inträffade emellertid en händelse som helt ändrade situationen. J.H. har redogjort utförligt för händelsen och dess inverkan på hans eget och hans familjs sinnestillstånd och också återopat en rad vittnesmål och annan bevisning till stöd för sina uppgifter. Av utredningen framgår bl.a. att han denna dag på en väg i närheten av sin bostad först blev nerslagen och därefter även angripen med kniv av S.W. Såväl J.H. själv som hans fru och deras två barn blev så uppskakade och rädda för S.W. att de samma kväll omedelbart beslutade sig för att de måste flytta. J.H. upplevde situationen som fruktansvärt obehaglig. Under kvällen och på förmiddagen den nu aktuella dagen vidtog J.H. och hans fru en rad försiktighetsåtgärder av rädsla för S.W. Bl.a. ringde han på kvällen till ett stort antal personer för att varna för S.W. och dagen därpå följde de barnen till och från bussen. J.H. sov inte heller något på hela natten. Han har berättat att han var övertygad om att S.W. skulle ha ihjäl honom och barnen när denne kom upp och ställde traktorn precis utanför hans ytterdörr.

Det står således klart att J.H. varit mycket rädd och uppjagad redan innan S.W. dök upp vid hans hus den aktuella dagen. Hans beskrivning av det förlopp som inleddes med att S.W. parkerade sin traktor utanför hans ytterdörr ger också ett klart intryck av att han då befann sig i ett sådant psykiskt tillstånd som gjorde att han inte förmådde tänka och handla rationellt.

Den polis som kom till platsen efter den nu aktuella händelsen har också berättat att J.H. då var chockad och knappt kontaktbar. Även J.H:s fru och en av hans grannar som kom till platsen strax efter den aktuella

243

händelsen har berättat om hur djupt chockad och medtagen J.H. var efter händelsen. En i hovrätten hörd psykolog har bedömt att J.H. befunnit sig i en väldigt allvarlig hotsituation, att han har haft en väldigt hög stressnivå och att det är fullt rimligt att anta att J.H. reagerat så starkt på situationen att han inte kunnat besinna sig.

Sammanfattningsvis får utredningen anses utgöra tillräckligt stöd för att göra den bedömningen att J.H. vid gärningen befann sig i ett sådant psykiskt tillstånd att det måste anses ursäktligt att han inte förmått att begränsa sin våldsanvändning till vad som utgjort tillåtet våld enligt bestämmelsen om nödvärn.

Åtalet mot J.H. skall därför ogillas.

S.W:s talan om skadestånd grundas enbart på att J.H. begått en brottslig gärning. HD:s bedömning innebär att J.H. inte gjort sig skyldig till brott. S.W:s skadeståndstalan kan därför inte bifallas (jfr NJA 1990 s. 210).

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom ogillar HD åtalet och S.W:s skadeståndstalan.

Referenten, justitierådet *Per Virdesten*, var skiljaktig i ansvarsfrågan och anförde:

Jag anser att domskälen från och med tredje stycket från slutet skall ha följande lydelse.

Omständigheterna får sammantaget anses vara sådana att J.H. under större delen av händelseförloppet svårligen kunde besinna sig. Vid bedömningen av om han skall vara fri från ansvar på grund av reglerna om nödvärnsexcess måste emellertid hela händelseförloppet beaktas. Ju mer en gärningsman genom sitt handlande överskridit gränsen för ansvarsfritt handlande, desto mindre förmildrande verkan har förhållandet att gärningen företogs i en nödvärnssituation. (NJA II 1994 s. 460.)

Som tidigare konstaterats var händelseförloppet relativt utdraget. J.H. har hunnit med att springa runt och även besöka huset för att förvissa sig om att barnen var där samt att ringa till polisen. Han har dessutom haft i vart fall så mycket kontroll över situationen att han bedömt att han efter besöket i huset åter skulle lämna detta för att bevaka S.W. Det förhållandet att S.W., som J.H. berättat, då raglade runt, blödde från ansiktet och verkade vara på väg att gå därifrån måste ha inneburit att J.H. förstått att S.W. var allvarligt skadad av de slag i huvudet som utdelats och därmed inte längre utgjorde en lika stor fara. Förutom att det alltså funnits tid för J.H. till eftertanke har han även haft möjlighet att välja ett något mindre allvarligt våld. Han kan mot slutet av händelsen inte heller ha varit helt oförberedd på angrepp från S.W. Den fara som han hotats av har i detta skede därmed inte längre varit lika akut som innan.

Av de konstaterade livshotande skadorna på S.W. kan man dra slutsatsen att han tilldelats i vart fall 22 slag med hammaren mot sitt huvud. Av dessa slag har elva riktats mot ett handflatestort område motsvarande höger tinning och pannregion. Mot slutet av händelsen har J.H:s slag dessutom blivit hårdare. Detta talar starkt för att de allvarligaste skadorna uppkom i detta skede.

Sammanfattningsvis får utredningen anses visa att J.H. i slutskedet av händelsen haft såväl tid som förmåga att välja mindre grovt våld.

244

Situationen i det läget kan inte anses ha varit sådan att J.H. svårligen kunde besinna sig.

Mot bakgrund av det anförda kan J.H. inte gå fri från ansvar (jfr NJA 2005 s. 237). Han skall därför dömas för grov misshandel.

Vid bestämmande av straffvärdet skall enligt 29 kap. 3 § första stycket 5 och andra stycket BrB som förmildrande omständighet beaktas att gärningen utan att vara fri från ansvar är sådan som avses i 24 kap. samma balk, varvid även får dömas till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Som tidigare konstaterats var situationen under större delen av händelseförloppet sådan att J.H. svårligen kunde besinna sig. Detta måste tillmätas mycket stor vikt vid bedömningen av brottets straffvärde. Omständigheterna får därmed anses vara sådana att det finns förutsättningar att döma till lindrigare straff än vad som är stadgat för brottet. Trots att arten på brottet talar för ett fängelsestraff är omständigheterna vid brottet sådana att det får anses vara tillräckligt med en icke frihetsberövande påföljd. Av utredningen framgår att J.H. inte förekommer i belastningsregistret, att han lever under ordnade sociala förhållanden och att det inte föreligger något övervakningsbehov. Med hänsyn härtill bör påföljden bestämmas till villkorlig dom.

HD:s dom meddelad: den 6 maj 2009.

Mål nr: B 2219-08.

Lagrum: 24 kap. 1 § och 6 § brottsbalken (1962:700).

Rättsfall: NJA 1990 s. 210 NJA 2005 s. 237.